

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ, МАРКЕТИНГУ
ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

**«ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА
ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»**

Колективна монографія

За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора О. Л. Гальцової

**Запоріжжя
2019**

Рекомендовано до друку Вченою радою
Класичного приватного університету
(протокол № 2 від 28 жовтня 2019 р.)

Авторський колектив:

Алілуйко М.С., Бандура З.Л., Безугла Л.С., Братюк В.П., Гайдучок О.І., Градобоева Є.С., Дубницький В.І., Кадирус І.Г., Кернасюк Ю.В., Коблянська І.І., Колокольчикова І.В., Кононова О.Є., Кравченко С.І., Макаренко С.М., Мельникова М.В., Нефедова О.Г., Олійник Н.М., Рибачок С.А., Семенюк Л.В., Сопіга В.Б., Ступницький О.І., Троц І.В., Цибульська Е.І., Шевчук В.Р., Шедяков В.Є., Шпатакова О.Л., Юрченко Н.І.

Редакційна колегія:

Гальцова О. Л. – д.е.н., професор, завідувач кафедри національної економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин Класичного приватного університету.

Покатаєва О. В. – перший проректор Класичного приватного університету, д.е.н., професор, професор кафедри обліку та оподаткування.

Маргасова В. Г. – Заслужений економіст України, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Чернігівського національного технологічного університету Міністерства науки і освіти України.

Салига К. С. – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, підприємництва та біржової діяльності Класичного приватного університету.

Семенов А. Г. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки Класичного приватного університету.

Стройко Т. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського Міністерства науки і освіти України.

Коваль В. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри прикладної економіки Одеського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету.

Метеленко Н. Г. – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Інженерного інституту Запорізького національного університету.

Шапошников К. С. – д.е.н., професор, директор Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

Шмиголь Н. М. – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Запорізького національного університету.

Рецензенти:

Сафонов Ю. М. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Скидан О. В. – доктор економічних наук, професор, ректор Житомирського національного агроекологічного університету.

Анджей Паулік – доктор економіки хабілітований, професор, завідувач кафедри підприємництва та інновацій Університету імені Яна Кохановського в м. Кельце, Польща.

Інституціональна трансформація розвитку економіки України :

I-71 колективна монографія / За заг. ред. О. Л. Гальцової. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 268 с.

ISBN 978-966-916-958-7

Монографія присвячена дослідженню методологічних і прикладних питань економічного розвитку. На сьогодні стратегія розвитку є домінуючою в дослідженні світової економіки. Світогосподарська практика підтверджує системну сутність економічного розвитку, її об'єктивний характер, дуалістичну природу, безпрецедентні (позитивні і негативні) впливи на мікро- та макрорівень економічного розвитку країн світу. Дана праця безперечно зацікавить науковців, аспірантів, студентів та всіх небайдужих до теми монографії.

УДК 330.341.2(477)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Братюк В.П.

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ..... 5

Кернасюк Ю.В.

ЕКОНОМІКА НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ:
ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 20

Кононова О.Є., Шпатакова О.Л.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ЕКОЛОГІЗАЦІЄЮ В РАМКАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ
БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА 35

Кравченко С.І.

СТРАТЕГУВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ 55

Ступницький О.І., Гайдучок О.І.

ГЕОЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ 71

Цибульська Е.І.

ІНСТИТУЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 86

Шедяков В.Е.

ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОНКУРЕНТНОЙ
ВОЙНЫ ЗА РЫНКИ: МЕСТО СОЦИАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ 113

РОЗДІЛ II. РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Коблянська І.І.

НАТУРАЛЬНЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ
СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ,
ВНЕСОК У РЕГІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ 129

Колокольчикова І.В.

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛОДООВОЧЕВОЇ
ГАЛУЗІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ 144

Мельникова М.В., Градобосва Є.С.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ МІСТА..... 159

РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Алілуйко М.С., Сопіга В.Б.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНИХ ГОСПОДАРСТВ
ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇХНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ 173

Бандура З.Л., Шевчук В.Р., Семенюк Л.В. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО ВИБОРУ МІСЦЯ РОЗМІЩЕННЯ ПРИДОРОЖНІХ ЗАКЛАДІВ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗШИРЕННЯ ЇХ МЕРЕЖІ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	187
Дубницький В.І., Нефедова О.Г. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	206
Олійник Н.М., Макаренко С.М., Рибачок С.А. ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	225
Троц І.В. КРИЗОВИЙ РЕІНЖІНІРИНГ НА ПІДПРИЄМСТВІ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	237
Юрченко Н.І., Кадирус І.Г., Безугла Л.С. ОСНОВНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	251

8. Славкова О.П. Розвиток сільських територій: теорія, методологія, практика : монографія. Суми : Сумський національний аграрний університет, 2010. 330 с.
9. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України (за 2009-2018 роки). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Строченко Н.І., Коблянська І.І. Сутнісно-організаційні трансформації господарювання на селі як основа сталого сільського розвитку в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. С. 293-308.
11. Buchenrieder G., Fritsch J., Wegener S., Curtiss J. Semi-subsistence farm households and the non-farm rural economy – Perspectives and challenges. 111th Seminar, June 26-27, 2009, Canterbury, UK 52804, European Association of Agricultural Economists. URL: <https://www.researchgate.net/publication/46472310>.
12. Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2005/1698/2011-12-21> (дата звернення: 12.07.2019).
13. Davidova S. Semi-Subsistence Farming: An Elusive Concept Posing Thorny Policy Questions. *Journal of Agricultural Economics*. 2011. № 62(3). P. 503-524. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2011.00313.x>.
14. Davidova S. Small and Semi-subsistence Farms in the EU: Significance and Development Paths. *EuroChoices*. 2014. № 13 (1). P. 5–9. URL: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12043>.
15. European Parliament. Semi-subsistence farming: value and directions of development / S. Davidova, A. Bailey, J. Dwyer, M. Gorton, K. Thomson. 2013. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/-IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/-IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf) (дата звернення: 19.09. 2019).
16. Fredriksson L., Bailey A., Davidova S., Gorton M. Pathways to Commercialization of Semi-Subsistence Farms: Lessons Learnt from Rural Transformation in Central and Eastern European Countries. The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. 2016. URL: <http://www.fao.org/3/a-bp145e.pdf> (дата звернення: 15.08.2019).
17. Jędrzejczak-Gas J. Self-employment as a Form of Entrepreneurship Development in Rural Areas in Poland. *International Scientific Days 2018. Towards Productive, Sustainable and Resilient Global Agriculture and Food Systems: Proceedings*. 2018. Wolters Kluwer ČR, Prague. URL: <https://doi.org/10.15414/isd2018.s5.03>.
18. Strochenko N., Koblianska I., Markova, O. Structural Transformations in Agriculture as Necessary Condition for Sustainable Rural Development in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2017. Vol. VIII. Spring, 1 (23). P. 237-249. DOI: 10.14505/jarle.v8.1(23).27.

Колокольчикова І.В.

*кандидат економічних наук, доцент, докторант
Полтавської державної аграрної академії
(м. Мелітополь)*

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ГАЛУЗІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Анотація

У статті проаналізовано наявний природно-ресурсний потенціал півдня України щодо придатності до ефективного виробництва плодоовочевої продукції. Встановлено, які чинники є найбільш вагомими для отримання

високих врожаїв галузі. Оцінено показники виробничої діяльності господарств України, які спеціалізуються на виробництві плодів та овочів. Проведено порівняльний аналіз показників виробництва регіону, що досліджується, із загальноукраїнськими даними. Окреслено напрями дій щодо ефективного залучення наявних ресурсів у процес виробництва. Результатом проведеного аналізу є розроблення пропозицій щодо напрямів використання ресурсів задля зміцнення виробничого потенціалу плодоовочевої галузі півдня України. Комплекс дій за кожному виду ресурсів розкрито у формі переліку заходів щодо оптимізації їх використання.

Вступ. Виробництво продуктів харчування – це основа забезпечення продовольчої безпеки країни. Сільське господарство має на меті першочергове завдання, що полягає у виробництві продукції відповідної кількості та якості задля забезпечення споживчих потреб пересічних громадян. Плоди та овочі входять у споживчий кошик покупця. Разом з молоком, м'ясом, хлібом вони є в раціоні кожного українця, бо є джерелом корисних речовин та вітамінів. Забезпечення безперебійного виробництва цієї продукції з нарощуванням обсягів є головним завданням ефективної реалізації виробничого потенціалу галузі.

Виробництво плодів та овочів, а саме їх обсяги, кількість та якість продукції, сортовий склад, більшою мірою залежить від регіону виробництва. Так, сьогодні південь України є найбільш сприятливою природно-кліматичною зоною розвитку галузі. Кліматичні умови та склад ґрунтів дають змогу виробляти якісну продукцію. Однак це є можливим лише за умов застосування раціонального підходу до використання потенціалу, тобто наявних ресурсів.

Перспектива високих урожаїв та обсягів виробництва залучає до вивчення питань виробничого потенціалу багато українських учених. О.М. Шестопаль, В.А. Рульєв, А.І. Сало, Н.С. Руда, Б.Й. Пасхавер займаються дослідженням питань оцінювання потенціалу промислового садівництва в рамках продовольчої безпеки; О.О. Мінц, Є.М. Влізло, О.М. Кононенко приділяють увагу дослідженню регіональних особливостей ресурсної бази галузі, зональної спеціалізації господарств; В.В. Писаренко, Т.А. Гуцул, Н.Г. Цакур присвячують праці питанням сучасного стану виробництва та ризикам в овочівництві.

Ми ставимо за мету оцінювання природно-ресурсного потенціалу плодоовочевої галузі півдня України з виділенням факторів, що сприяють розвитку та ефективному використанню потенціалу галузі; аналіз основних показників виробництва плодів та овочів регіону з проведенням порівняльного оцінювання відповідно до показників по Україні; виділення напрямів ефективного використання виробничого потенціалу плодоовочевої галузі півдня України.

Результатами проведеного дослідження є пропозиції щодо напрямів покращення використання ресурсного потенціалу регіону задля зміцнення виробничого потенціалу плодоовочевої галузі півдня України.

1. Природно-ресурсний потенціал плодоовочевої галузі зони Степу

Україна має найкращі природно-кліматичні умови для виробництва плодів, ягід та овочів, тому максимальне розкриття природно-ресурсного потенціалу є запорукою успішного ведення виробничо-господарської діяльності товаровиробників. Природно-ресурсний потенціал є складовою спільних ресурсів. Є.М. Влізло вважає, що «спільні ресурси – це певний порядок і взаємодія об'єктів та систем живої та неживої природи, складові природного середовища діяльності людей, які формують системи і моделі управління (внутрішні та зовнішні) господарським розвитком, їх інформаційне, правове, організаційне, технічне, технологічне й інше забезпечення, які використовуються у процесі суспільного виробництва на національному та міжнародному рівнях для задоволення спільних матеріальних, культурних і духовних потреб людини, суспільства і держави» [1, с. 70].

В сучасних умовах підвищення попиту на продукти харчування, розвитку інноваційних технологій, сучасних підходів до технологій виробництва продукції, гуманізації наукових знань все складніше розрізнити природні ресурси та природні умови. Останні постійно трансформуються у ресурси та впливають на процес виробництва. Так, температура, її контрастність, вітровий режим, кількість опадів, величина сонячної радіації впливають, з одного боку, на людину та її працездатність, а з іншого боку, на екосистему виробництва продукції, зокрема якість продукції галузі садівництва. Велика увага приділяється дослідженням рівня забруднення природного середовища, впливу цього процесу на продуктивність галузі та якість кінцевої продукції [1, с. 115].

Складовими природно-ресурсного потенціалу плодоовочевої галузі є компонентна, територіальна, організаційна та функціональна складові. Всі складові взаємодіють між собою та пов'язані з природно-кліматичними особливостями регіону. Врахування переліку виробництва плодової та овочевої продукції, особливостей закладки саду, планування сівозмін під час вирощування овочів відбувається тільки за рахунок сприятливих умов навколишнього середовища. Є.М. Влізло вважає, що головний природний ресурс – це земля, що оцінюється на основі таких показників, як абсолютні (гектари), відносні (урожайність ц/га), процент гумусу, процент розорювання, процент забруднення [1, с. 72].

Південь України є унікальним регіоном Європи, де ґрунтово-кліматичні умови є найбільш сприятливими для вирощування біологічно повноцінного, високоякісного врожаю усіх овочевих і баштанних культур. Херсонська область є епіцентром цього регіону, як Каліфорнія у США. Природно-кліматичні ресурси Південного регіону дають змогу вирощувати все розмаїття сортового складу овочевих і баштанних культур. Використання плівкових укриттів у ранньовесняний та пізньоосінній періоди дає змогу отримувати на місяць раніше ранню продукцію та значно подовжувати одержання свіжої в осінній період [3, с. 109].

В працях І.Е. Бучинського відзначається, що степова зона характеризується найвищими температурами й найдовшим вегетаційним періодом. Водночас висока випаровуваність (450-1 000 мм) та недостатня зволоженість території (300-430 мм) приводять до природної вододефіцитності степової зони, особ-

ливо в період вегетації рослин. Несприятливими екологічними факторами в цій зоні є часті посухи, суховії, пилові бурі, які спостерігаються майже щороку, особливо на сході. В умовах недостатньої зволоженості тут сформувалися середньо- й малогумусні чорноземи, а на півдні – каштанові ґрунти [4].

Степова зона є найбільш сприятливою для виробництва плодів та овочів. Завдяки проведеній роботі щодо аналізування природно-кліматичних умов цього регіону А.Г Мартин, С.О. Осипчук та О.М. Чумаченко виокремили п'ять природно-сільськогосподарських зон, поділяючи зону Степу на такі підзони (табл. 1) [5].

Таблиця 1

Загальна характеристика природно-сільськогосподарської зони Степу

Зона районування	Зокрема, підзони (провінції)	Кліматичні умови
1	2	3
Степ	Степова Правобережна провінція	Безморозний період становить 195 днів, вегетаційний – 230-235 днів, сума активних температур становить 3 100-3 300, річна сума опадів – 400-430 мм.
	Степова Лівобережна провінція	Безморозний період триває 185-200 днів, вегетаційний – 210-215 днів. Річна сума активних температур становить 3 000-3 200, річна сума опадів – 425-450 мм.
Степова посушлива	Степова посушлива Придунайська провінція	Безморозний період триває понад 200 днів, а вегетаційний – 235-245 днів. Сума активних температур становить 3 400-3 600°. За рік випадають 350-400 мм опадів, а випаровуваність сягає 800-900 мм.
	Степова посушлива Правобережна провінція	Клімат посушливий. Середня річна сума опадів становить 360-400мм. Кліматичні умови характеризуються тривалим теплим літом, короткою малосніжною зимою, недостатнім зволоженням, відносно частою повторюваністю посух та суховіїв.
	Степова посушлива Лівобережна провінція	Клімат посушливий, сума активних температур становить 3 200. Річна сума опадів дорівнює 425 мм. Дещо зменшуються теплові ресурси, тривалість безморозного та вегетаційного періодів, зростають континентальність клімату та повторюваність суховіїв.
	Степова посушлива Північно-Кримська провінція	Клімат помірно теплий з короткою вологою зимою, жарким посушливим літом. Опадів випадає 350-435 мм на рік. Природна рослинність зберіглася мало.

1	2	3
Сухо-степова	Сухостепова Присиваська провінція	Річна сума опадів не перевищує 350 мм, випаровуваність становить 750-800 мм. Вплив Чорного й Азовського морів проявляється у послабленні морозів, зменшенні висоти снігового покриву.

Джерело: побудовано за джерелом [5]

Клімат Південної зони України найбільш сприятливий для виробництва плодово-ягідної продукції, однак існують відповідні природні ризики. Як зазначає В.А. Рудьов, недостатня кількість опадів негативно впливає на формування врожаю. Погодні умови характеризуються значним перепадом температур у лютому та березні, коли дерева, як правило, виходять зі стану вимушеного спокою та можуть пошкоджуватися низькими температурами. Характерними особливостями є різкі коливання температур, зростання кількості відлиг узимку з температурою 0...+4°C тривалістю 5 і більше днів, що навіть може викликати сокорух у плодівих. Це разом з приморозками та перепадами температур створює стресову ситуацію, що приводить до загибелі врожаю кісточкових та зерняткових порід. До негативних явищ слід також віднести нерівномірний розподіл опадів по місяцях року, низьку відносну вологість повітря впродовж вегетаційного періоду, високий рівень випарювання вологи ґрунтом. Значних збитків завдають садівництву посухи та суховії. Східні та північно-східні вітри не приносять опадів, а взимку дуже холодні. Навесні переважають південно-західні вітри з опадами у вигляді дощів, влітку східні вітри приносять зливові дощі. Накопичення вологи в ґрунті відбивається на продуктивності плодівих дерев [6, с. 31].

Під час виробництва овочів також існують відповідні ризики. Л.М. Галат вважає, що овочівництво є специфічною галуззю сільськогосподарського виробництва через низку особливостей. Овочі вирощуються у відкритому й закритому ґрунті, а також комбіновано; вирощується широкий набір овочевих культур, кожній з яких притаманна особлива агротехніка; ускладненою є механізація окремих виробничих процесів, що вимагає значних витрат ручної праці; існує потреба в працівниках певної кваліфікації та відповідній техніці, що зумовлює високі сукупні витрати; частину овочів використовують лише у свіжому вигляді, окремі овочі зберігають протягом зимового сезону або використовують у переробленому виді. Крім того, через різні терміни дозрівання та застосування інтенсивних технологій на ділянках збирають по два, три врожаї на рік або застосовують довготривале збирання. Овочі вирощують в усіх регіонах України. Через відмінність природно-кліматичних, унікальних місцевих умов виробництва склалась певна овочева спеціалізація за регіонами, локальними територіями, навіть селами. Виробництво овочів розподіляється переважно таким чином: теплолюбні культури (томат, цибуля, перець, огірок) переважно вирощують у зоні Степу, холодостійкі (капуста) – на Поліссі, а коренеплоди (морква, буряк) – у Лісостепу.

На розміщення овочевого виробництва певним чином впливають розвиненість аграрної інфраструктури (зрошення, сховища, об'єкти перероблення, оптові ринки), близькість ринків збуту, наявність та якість доріг [7].

Загальна оцінка потенціалу та родючості ґрунтів зони Степу дуже висока. Згідно з IX туром агрохімічної паспортизації земель, який проводився Інститутом охорони ґрунтів, зона Степу має найбільші показники оцінювання вмісту гумусу за середнім, підвищеним та високим вмістом гумусу. Агрохімічна характеристика ґрунтів України показує, що на більшості території, яка підлягала обстеженню, а це 16 444,1 тис. га, ґрунти мають середній (34,0%) та підвищений (32,1%) вміст гумусу, тобто 66,1% обстежених площ України мають середній та високий рівень гумусу в ґрунті. За розрахунковими показниками цей сукупний відсоток вмісту гумусу за відповідним рівнем у зоні Степу становить 38,1% та 33,8%, що у сумі дають 71,9%; зоні Лісостепу – 29,1% та 36,5% що у сумі дають 65,6%; зоні Полісся – 31,4% та 17,7%, що у сумі дають 49,1%. Також зона Степу відрізняється від інших природних зон високим вмістом гумусу (4,1-5,0), маючи 18,2% [2, с. 118].

У степовій зоні найбільш поширені чорноземи звичайні малогумусні, чорноземи південні, темно-каштанові, слабо і середьносолонцюваті, каштанові ґрунти. Під плодовими насадженнями використовують найбільш придатні середньо й важко суглинкові, легкоглинисті та супіщані ґрунти з поживністю гумусового профіля не менше 0,5-0,7 м. Найбільш вимогливими до ґрунтових умов серед плодових порід є яблуна, персик, черешня, які найкраще ростуть на суглинкових дренованих ґрунтах. Для вирощування цих культур придатні також супіщані та дернові піщані ґрунти із вмістом фізичної глини 7-12%. Під сади не рекомендується відводити дернові піщані ґрунти, які підстилаються з глибини 0,7 м пухкими пісками із вмістом фізичної глини менше 5%. Менш вимогливими плодовими культурами є груша на айві, слива та алича на аличі, які задовільно ростуть та плодоносять за глибини проточних прісних підґрунтових вод у межах 1,5-2,0 м, а айва на айві – 1,0-1,2 м від поверхні ґрунту. Абрикос щеплений на абрикосі, слива й алича на аличі є найбільш солестійкими [6, с. 33-34].

Для більшості овочевих та баштанних культур кращими ґрунтами є легкі супіщані або суглинкові з нейтральною реакцією ґрунтового розчину (рН становить 6,5-7,0), багаті на органічні речовини. Малопродатні для вирощування ґрунти з високим рівнем ґрунтових вод (менше 2,5 м). Під час вибору ділянки для розміщення овочевих і баштанних культур необхідно врахувати рельєф місцевості, напрямок схилу, провітрюваність та напрямок пануючих вітрів, освітленість, рівень ґрунтових вод, механічний склад ґрунту, те, як він прогрівається, фітосанітарний стан, кислотність, мінералізацію [3, с. 8].

Науково обґрунтоване чергування культур у сівозміні передбачає, з одного боку, правильний підбір сприятливих для вирощування культур попередників, а з іншого боку, оптимальне насичення сівозмін одновидовими культурами. Правильно побудована сівозміна максимально виконує основну біологічну функцію, а саме фітосанітарну, з позбавленням посівів овочевих та баштанних культур зайвого застосування хімічних засобів

захисту рослин. Овочеві культури, що висівають ранньою весною, розміщують за попередниками, що рано збираються. У багатьох овочевих сівозмінах є збірні поля, де розташовують ділянки культур одного строку досягання, зокрема перець, баклажан, томат або ранню картоплю й капусту. З багаторічними травами кращими є 5-8-пільні сівозміни, без трав – 5-6-пільні. Баштанні культури рекомендується розміщувати одним полем у 5-7-пільній сівозміні. В них можна розміщувати 2-3 основних овочеві та баштанні культури та 3-4 інших культури. Досвід показав, що на площах, де проводиться полив мікро зрошенням за інтенсивного використання землі, необхідно особливу увагу приділяти сівозмінам [3, с. 8-10].

2. Сучасний стан розвитку галузі виробництва плодів та овочів півдня України

Плодоовочева галузь є галуззю, яка забезпечує населення продуктами харчування, такими як плоди та овочі. Основним завданням галузі є забезпечення повноцінного споживання цих продуктів. Станом на 2018 р. рівень забезпечення плодами становив 91,3%, овочами та продовольчими баштанами – 103,4%. Суб'єктами ринку є сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення. Їх питома вага участі у виробництві продукції за показником площ сільськогосподарських культур представлена нижче (табл. 2).

Таблиця 2

Площа культур господарств усіх категорій в динаміці за 2014-2018 рр.

Категорії господарств	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Культури овочеві відкритого ґрунту</i>					
Господарства усіх категорій	463,3	440,4	441,5	439,2	432,7
Підприємства	38,8	35,4	35,2	30,2	31,2
зокрема, фермерські господарства	11,4	9,2	10,0	7,6	7,7
Господарства населення	424,5	405,0	406,3	409,0	401,5
Питома вага площ господарств населення до господарств усіх категорій, %	91,6	91,9	92,0	93,1	х
<i>Насадження культур плодових та ягідних</i>					
Господарства усіх категорій	239,2	234,8	224,4	225,5	227,9
Підприємства	79,1	74,8	66,6	67,0	68,9
зокрема, фермерські господарства	14,4	15,0	14,3	15,2	16,0
Господарства населення	160,1	160,0	157,8	158,5	159,0
Питома вага площ господарств населення до господарств усіх категорій, %	66,9	68,1	70,3	70,3	х

Джерело: [8]

Основними категоріями господарств, які займаються виробництвом плодоовочевої продукції, є сільськогосподарські підприємства різних форм власності та господарювання, фермерські господарства та господарства населення. За овочевим підкомплексом протягом останніх 5 років більше

90% усіх площ перебувають в обробленні господарств населення. За плодово-ягідним підкомплексом спостерігається аналогічна ситуація, тільки показник складає понад 70%. Отже, можна зробити узагальнюючий висновок, що практично все виробництво овочів та більше половини виробництва плодів та ягід зосереджені у представників малого сектору бізнесу, а саме господарствах населення. До показників балансу продукції та його оцінювання входять показники виробництва, збуту, витрат і переробки. Щодо плодів, ягід та винограду проаналізуємо баланс (табл. 3). Баланс плодово-ягідної продукції представлено за 2000-2018 рр.

Таблиця 3

Баланс плодів, ягід та винограду (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу), тис. т

Показник	2000	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Виробництво	1 966	2 133	2 154	2 435	2 539	2 385	2 458	3 039
Зміна запасів (на кінець року)	201	297	10	-55	31	24	22	259
Імпорт	179	860	1 130	856	588	732	819	878
Усього ресурсів	1 944	2 696	3 274	3 346	3 096	3 093	3 255	3 658
Експорт	88	305	353	350	324	283	291	331
Витрачено на корм та втрати	81	191	170	231	218	213	225	285
Переробка на вино	336	450	548	491	355	478	497	597
Фонд споживання	1 439	1 750	2 203	2 249	2 179	2 119	2 242	2 445
зокрема, в розра- хунку на 1 особу, кг	29,3	37,1	48,0	52,3	50,9	49,7	52,8	57,8

Джерело: [8]

За цей час показник виробництва збільшився на 54,6%, становлячи у 2018 р. 3 039 тис. т. Імпорт фруктів за 5 років (2000-2005 рр.) виріс практично в 5 разів, а за 2010-2018 рр. практично не змінювався. Аналогічна тенденція простежується щодо показників експорту продукції. Імпорт перевищує експорт у 2,6 разів. Це характеризує тенденцію обмеження виходу продукції на міжнародний ринок. Фонд споживання плодів, ягід та винограду за період, що досліджується, виріс із 29,3 кг/ос. у 2000 р. до 57,7 кг/ос. у 2018 р., але все одно є нижчим за нормативні позначки.

Південь України характеризується такими областями, як Запорізька, Миколаївська, Одеська та Херсонська. Розвиток плодово-ягідного виробництва цього регіону й динаміка показників виробництва плодів, ягід та винограду наведені в динаміці з 2010 р. по 2018 р. (табл. 4).

Оцінюючи площі багаторічних насаджень у плодоносному віці, бачимо, що станом на 2018 р. найбільші плодово-ягідні насадження мали Одеська та Херсонська області, а саме 8,2 та 8,4 тис. га відповідно.

**Характеристика виробництва плодово-ягідних культур
у плодоносному віці півдня України за основними показниками**

Область	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2010 р., %
<i>Площа, тис. га</i>						
Запорізька	8,6	8,6	8,0	7,8	7,5	87,2
Миколаївська	5,3	5,0	5,0	4,7	4,8	90,6
Одеська	9,1	8,8	8,0	8,1	8,2	90,1
Херсонська	7,9	7,9	7,6	8,4	8,4	106,3
Разом по регіону	30,9	30,3	28,6	29,0	28,9	93,5
Україна, всього	223,2	221,7	206,0	198,5	200,0	89,6
Питома вага регіону до загального показника, %	13,8	13,7	13,9	14,6	14,4	x
<i>Виробництво, тис. т</i>						
Запорізька	58,7	82,1	66,7	62,1	84,8	144,5
Миколаївська	37,7	47,9	35,6	28,6	42,5	112,7
Одеська	74,3	82,9	84,9	90,1	109,4	147,2
Херсонська	58,8	82,1	64,7	66,2	73,5	125,0
Разом по регіону	229,5	295,0	251,9	247,0	310,2	135,2
Україна, всього	1 746,5	2 295,3	2 152,8	2 048,0	2 571,3	147,2
Питома вага регіону до загального показника, %	13,1	12,8	11,7	12,1	12,1	x
<i>Урожайність, ц/га</i>						
Запорізька	68,4	95,7	82,6	80,3	113,5	165,9
Миколаївська	70,4	96,1	71,9	62,5	89,6	127,3
Одеська	82,0	94,1	106,1	111,2	135,1	164,7
Херсонська	74,5	103,5	85,2	78,7	87,8	117,8
Україна, всього	78,2	103,5	104,5	103,1	128,4	164,2

Джерело: [8]

В динаміці по всіх областях, крім Херсонської, спостерігається зменшення насаджень у середньому на 10%. Питома вага площ у загальній структурі має 13,8% у 2010 р. та 14,4% у 2018 р. Найменшими є площі багаторічних насаджень у Миколаївській області, де цей показник є майже вдвічі нижчим.

Зменшення площ багаторічних насаджень не вплинуло на зростання валових зборів плодів, ягід та винограду. По всьому півдню України цей показник у динаміці зростає. Так, найшвидшими темпами вирости обсяги виробництва по Запорізькій та Одеській областях, а саме на 44,5% та 47,2% відповідно. Основною причиною такого зростання є підвищення урожайності плодів, ягід та винограду. По Запорізькій та Одеській областях

приріст показника становив 65,9% та 64,7% відповідно, тоді як у середньому по Україні він дорівнював 64,2%. Лише по Миколаївській та Херсонській областях урожайність плодово-ягідних культур була найнижчою, а саме 89,6 ц/га та 87,8 ц/га відповідно станом на 2018 р.

Статистичний облік балансу овочевих та баштанних продовольчих культур представлено відповідними показниками (табл. 5).

Таблиця 5

Баланс овочів та баштанних продовольчих культур (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу), тис. т

Показник	2000	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Виробництво	6195	7606	8873	10323	9792	9998	9721	9940
Зміна запасів (на кінець року)	201	196	-22	183	-213	73	-39	78
Імпорт	29	100	311	225	95	136	129	188
Усього ресурсів	6023	7510	9206	10365	10100	10061	9889	10050
Експорт	30	150	335	294	212	224	444	434
Витрачено на корм	728	1214	1 337	1620	1564	1548	1503	1525
Витрачено на посів	86	90	118	117	110	110	109	112
Втрати	177	393	835	1223	1203	1195	1050	1052
Фонд споживання	5002	5663	6581	7019	6890	6984	6783	6 927
зокрема, у розрахунку на 1 особу, кг	101,7	120,2	143,5	163,2	160,8	163,7	159,7	163,9

Джерело: [8]

Баланс овочів та баштанних культур, який представлено з 2000 р. по 2018 р., свідчить про зростання виробництва продукції за цей період аналізу на 60%. Показники імпорту та експорту за цей час також мають сталу тенденцію до зростання. Однак у звітному році експорт продукції перевищує імпорт у 2,3 рази. Витрати на корми та посіви з 2005 р. значно не збільшуються, а втрати за цей період ростуть із 393 тис. т у 2005 р. до 1 050 тис. т у 2018 р., тобто у 2,7 разів. Річний фонд споживання овочів та баштанних культур виріс на 63,9%, становлячи у 2018 р. 159,7 кг/ос.

Характеристика виробництва овочів на півдні України представлена в такій формі (табл. 6).

Площі під овочевими культурами відкритого ґрунту за 2010-2018 рр. практично не змінилися по Миколаївській та Херсонській областях, а зменшилися приблизно на 40% по Запорізькій та Одеській областях. Питома вага площ під овочами цього регіону в загальній структурі становлять 18,9%, тоді як у 2010 р. цей показник був вищим (24,3%). Валове виробництво овочів має тенденцію до збільшення, крім Одеської області, де відбулося скорочення показника на 42,9%. Причиною цього є як зменшення площ посіву, так і зниження урожайності овочевих культур. Найвищий рівень урожайності овочів у 2018 р. зафіксовано у Херсонській та Миколаївській областях (316,2 ц/га та 279,3 ц/га відповідно). Ці області

найбільш перспективні у виробництві цієї продукції та мають високу продуктивність.

Таблиця 6

**Характеристика виробництва овочевих культур
півдня України за основними показниками**

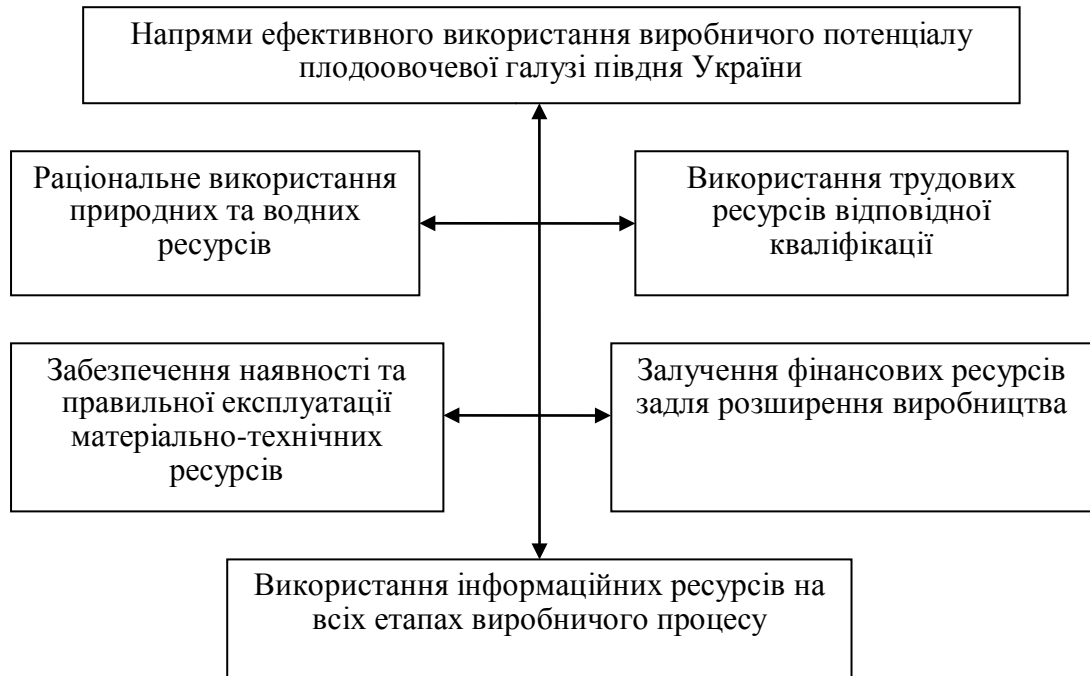
Область	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2010 р., %
<i>Площа, тис. га</i>						
Запорізька	21,9	22,2	20,4	16,9	14,9	68,0
Миколаївська	18,5	19,3	19,4	19,1	18,5	100,0
Одеська	29,9	29,4	30,1	22,1	18,1	60,5
Херсонська	43,4	42,7	41,5	41,6	41,7	96,1
Разом по регіону	113,7	113,6	111,4	99,7	83,2	73,2
Україна, всього	467,8	493,8	447,1	446,3	440,3	94,1
Питома вага регіону до загального показника, %	24,3	23,0	24,9	22,3	18,9	х
<i>Виробництво, тис. т</i>						
Запорізька	281,8	424,6	435,7	352,3	273,9	97,2
Миколаївська	354,1	463,2	483,0	554,5	515,6	145,6
Одеська	473,6	408,6	436,5	287,7	270,7	57,1
Херсонська	841,5	1 161,2	1 251,5	1 268,9	1 317,0	156,5
Разом по регіону	1 951	2 457,6	2 606,7	2 463,4	2 377,2	121,8
Україна, всього	8 122,4	9 872,6	9 214,0	9 286,3	9 440,2	116,2
Питома вага регіону до загального показника, %	24,0	24,9	28,3	26,5	25,2	х
<i>Урожайність, ц/га</i>						
Запорізька	128,8	191,4	213,6	209,1	184,2	143,0
Миколаївська	191,1	240,7	248,6	290,2	279,3	146,1
Одеська	158,2	139,0	145,0	130,4	149,1	94,2
Херсонська	193,9	272,1	301,4	304,4	316,2	163,1
Україна, всього	173,6	199,9	206,1	207,9	214,3	123,4

Джерело: [8]

3. Стратегічні напрями ефективного використання виробничого потенціалу галузі в ринкових умовах

Виробничий потенціал плодоовочевої галузі півдня України розкривається у властивості суб'єктів господарювання, а саме сільськогосподарських виробників, забезпечувати відповідні обсяги продукції. Ця продукція одночасно повинна відповідати кількісним та якісним характеристикам, тобто вимогам, які висувають ринок та

потенційні споживачі. Для досягнення поставлених цілей сільськогосподарські товаровиробники використовують сукупність ресурсів, які беруть участь у процесі виробництва плодоовочевої продукції, тому стратегічним напрямом ефективного використання виробничого потенціалу є раціональне та ефективне використання цих ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Напрями ефективного використання виробничого потенціалу плодоовочевої галузі півдня України

Виявлення напрямів ефективного використання виробничого потенціалу плодоовочевої галузі наведено за ступенем важливості. Так, перше місце посідають природні та водні ресурси. Раціональне використання природних ресурсів півдня України є головною запорукою успішного господарювання. Для плодової продукції важливими є територія закладки саду та якість ґрунтів. З огляду на відповідні особливості під час досягнення плодоносного періоду можна або отримати продуктивний сад, або зовсім його втратити. Неможливість правильного розвитку кореневої системи не дає розвитку дерева, тому врахування якості ґрунтів та його якісних характеристик обов'язкове.

Для овочевої продукції важливими є як ґрунти, так і кліматичні умови. Дія цих факторів безпосередньо впливає на продуктивність овочівництва. Важливою є також наявність водних ресурсів, тому що зрошення підвищує врожайність овочів в декілька разів. Загальними вимогами в сучасних умовах господарювання є приведення сільськогосподарських угідь до екологічно обґрунтованих норм.

Наступною важливою складовою є трудові ресурси. Їх наявність та правильне використання (організація роботи в часі та просторі) складають запоруку впровадження та дотримання технологій виробництва плодоовочевої продукції, впровадження нововведень, застосування

оптимізації тощо. Плодоовочівництво відрізняється від інших рослинницьких галузей сільського господарства тим, що ця галузь потребує великої кількості сезонних працівників та застосування ручної праці. Важливими є продуктивність працівників, їх порядність. Це впливає на рівень втрат під час збирання врожаю.

Основними показниками ефективного використання трудових ресурсів під час виробництва плодоовочевої продукції є продуктивність праці (вихід валової, товарної та чистої продукції на 1 працівника, 1 люд.-день, 1 люд.-год.; витрати праці на одиницю продукції й 100 грн. її вартості); середній заробіток 1 працівника за рік, місяць, день; співвідношення фактичного заробітку та прожиткового мінімуму [9, с. 12].

Важливим є створення мотиваційних механізмів зацікавлення працівників у своїй праці, заощадження проявів ініціативи. Тільки працівники бачать стиглість продукції, вони можуть надати рекомендації щодо строків збирання та інші цінні поради.

Важливість залучення у виробничий процес не тільки сезонних, але й постійних працівників актуальна в умовах зростаючої потреби населення в овочах протягом усього року. Рівномірне надходження овочів на полиці супермаркетів та інші торгові точки вимагає від виробників овочевої продукції розвитку тепличного овочівництва. Південь України має всі сприятливі умови для овочів як відкритого ґрунту, так і закритого. Загальними тенденціями цього регіону є розширення зони вирощування ранніх сортів та робота щодо виведення нових сортів.

Наступним ресурсом, який забезпечує ефективне використання виробничого потенціалу плодоовочевої галузі, є матеріальні ресурси, а саме їх наявність як у кількісному, так і в якісному вимірі. Багато технологічних процесів як під час оброблення багаторічних насаджень, так і щодо виробництва овочів пов'язані з технікою. Підготовка земель до закладки насаджень, посіву овочевих культур, внесення добрив, оброблення отрутохімікатами проходить з використанням техніки. На жаль, сьогодні більшість виробників плодів та овочів півдня України має застрілу техніку (як фізично, так і морально). Господарства населення взагалі не в змозі її придбати. Оновлення її за рахунок купівлі або лізингу відбувається нечасто. Це переважно обґрунтовується тим, що більше 80% усієї плодоовочевої продукції виробляються малим бізнес-сектором, тобто господарствами населення, тому відсутні вільні кошти на зміцнення матеріально-технічної бази.

Результативними критеріями оцінювання ефективного використання виробничого потенціалу є рівні й темпи зростання валової продукції, валового та чистого доходів з кожного гектару землі за найменших витрат сукупної праці на виробництво одиниці продукції; відношення доданої вартості до собівартості продукції в технологічному ланцюгу, який утворюють декілька підприємств; вихід валової товарної та чистої продукції й прибутку з розрахунку на одиницю виробничого потенціалу [10; 11].

Актуальним є вторинний ринок матеріально-технічних засобів. Як зазначає В.С. Шибанін, функціонування вторинного ринку дає змогу

збільшити пропозицію техніки, ефективніше використовувати деталі, вузли й агрегати списаних машин та механізмів, придатних для відновлення технічних засобів. Купівля-продаж відновленої техніки та ремонтних матеріалів дає сільськогосподарським підприємствам можливість забезпечити продовження строків використання наявних у них технічних засобів. Крім того, це сприяє збільшенню завантаження потужностей ремонтних та агротехсервісних підприємств [9, с. 15]. Розвиток тепличних господарств також потребує відповідного обладнання щодо регулювання клімату.

Мотивація та залучення працівників у плодоовочеву галузь, зміцнення матеріально-технічної бази неможливі без фінансових ресурсів. Особливістю фінансових ресурсів є їх відокремленість (як у часі, так і в просторі) від руху трудових та матеріальних ресурсів. Фінансова діяльність активно впливає на раціональну організацію руху виробничих ресурсів будь-якого підприємства. Саме через регулювання обігу фінансових активів здійснюється управління його ресурсами. Основними характеристиками фінансових ресурсів є термін їх обігу, ліквідність, ризиковість, податковий статус, поворотність тощо. Всі джерела поповнення фінансових ресурсів можна поділити на такі дві групи, як внутрішні, до яких належать статутний фонд та одержувана підприємством виручка, що залежить від розмірів собівартості та прибутку; зовнішні, які складаються з бюджетних асигнувань, кредитів, різноманітних відшкодувань та внесків [9, с. 16].

Інформаційні ресурси, а саме їх повнота, достовірність та своєчасність, присутні під час здійснення будь-якої діяльності щодо використання ресурсів. Важливою є інформація, яка стосується сфери державної підтримки, оподаткування, кон'юнктури ринку.

Висновки. Виробництво сільськогосподарської продукції є першочерговим завданням забезпечення населення продуктами харчування. Їх достатнє споживання прямо пропорційно показнику здоров'я нації. Плоди та овочі є джерелом поживних речовин та вітамінів, їх неможливо замінити іншими продуктами, тому вони є обов'язковою складовою споживання пересічного громадянина. Південь України є найбільш прийнятним та сприятливим щодо природно-кліматичних умов для виробництва плодів та овочів. Тривалий час безморозного періоду, достатня кількість сонячних днів сприяють виробництву продукції різних сортів, зокрема ранньої стиглості. Ґрунти багаті на поживні речовини, що дає природну можливість отримувати високі врожаї.

Щодо овочевого підкомплексу, то протягом останніх 5 років більше 90% площ перебувають в обробленні господарств населення. Щодо плодово-ягідного підкомплексу, то понад 70% є такими. Отже, більше половини виробництва плодів та ягід зосереджено у представників малого сектору бізнесу, а саме господарствах населення.

Оцінювання сучасного стану виробництва плодів на півдні України показує, що з 2000 р. по 2018 р. показник виробництва плодів збільшився на 54,6%, становлячи у 2018 р. 3 039 тис. т. Імпорт фруктів за 5 років

збільшився практично в 5 разів. Оцінюючи площі багаторічних насаджень у плодоносному віці, бачимо, що станом на 2018 р. найбільші показники мають Одеська та Херсонська області, а саме 8,2 та 8,4 тис. га відповідно. Максимальні обсяги виробництва зосереджені у Запорізькій та Одеській областях, що мають приріст на 44,5% та 47,2% відповідно. Найнижчі показники врожайності мають Миколаївська та Херсонська області, а саме 89,6 ц/га та 87,8 ц/га відповідно.

Баланс овочів та баштанних культур свідчить про зростання виробництва продукції за дослідний період на 60%. Показники імпорту та експорту за цей час також мають сталу тенденцію до збільшення. Річний фонд споживання овочів та баштанних культур виріс на 63,9%, становлячи у 2018 р. 159,7 кг/ос. Питома вага площ під овочами півдня України в загальній структурі становить 18,9%, тоді як у 2010 р. цей показник був вищим (24,3%). Валове виробництво має тенденцію до збільшення всюди, крім Одеської області, де відбулося скорочення показника на 42,9%. Причинами цього є як зменшення площ посіву, так і зниження урожайності овочевих культур. Найвищий рівень урожайності овочів у 2018 р. зафіксовано у Херсонській та Миколаївській областях (316,2 ц/га та 279,3 ц/га відповідно).

Стратегічними напрямками ефективного використання виробничого потенціалу є раціональне та ефективне використання наявних ресурсів, а саме раціональне використання природних та водних ресурсів, тобто врахування особливостей зони Степу України під час закладки саду та посадки овочевих культур; використання трудових ресурсів відповідної кваліфікації, тобто впровадження мотиваційних механізмів та залучення кваліфікованих кадрів у процес виробництва та збирання плодів та овочів; забезпечення наявності та правильної експлуатації матеріально-технічних ресурсів; залучення фінансових ресурсів задля розширеного виробництва; використання інформаційних ресурсів на всіх етапах виробничого процесу.

Комплексний підхід до реалізації запропонованих напрямів підвищення виробничого потенціалу сприятиме покращенню результатів діяльності плодоовочевої галузі.

Список використаних джерел:

1. Влізлю Є.М. Оцінка спільних ресурсів регіонів. *Економіка АПК*. 2015. № 3. С. 70-74.
2. Колокольчикова І.В. Природно-ресурсний потенціал галузі промислового садівництва півдня України. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 2(57). С. 115-123.
3. Рекомендації по вирощуванню овочевих і баштанних культур на півдні України. *Гола пристань*. 205 с.
4. Бучинский И.Е. Засухи, суховеи и пыльные бури на Украине и борьба с ними. Киев : Урожай, 1970. 236 с.
5. Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М. Природно-сільськогосподарське районування України : монографія. Київ : Компринт, 2015. 328 с.
6. Рульєв В.А. Садівництво півдня України. Запоріжжя : Дике Поле, 2003. 31 с.
7. Галат Л.М. Особливості ринку свіжих овочів в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 35-43. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2019/7.pdf.
8. Рослинництво України : статистичний збірник за 2018 рік. Київ, 2019. 222 с.
9. Савченко В.Д. Організація сільськогосподарських підприємств. Харків, 2002. 330 с.

10. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2001. 382 с.

11. Шибанін В.С., Червен І.І., Шибаніна О.В., Кареба М.І. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія. Київ : МДАУ, 2010. 205 с.

Мельникова М.В.

*доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства
Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України*

Градобоева Є.С.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства
Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ МІСТА

Анотація

У статті розглянуто аспекти змін в інституційному середовищі сфери житлово-комунальних послуг (ЖКП) міста. Ці зміни спрямовані на поглиблення ринкових відносин у сфері ЖКП міста. Визначено напрями інституціоналізації ринку в житлово-комунальній сфері міста щодо попиту та пропозиції послуг. Вони пов'язані з розвитком об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), керуючих компаній та використанням механізмів державно-приватного партнерства. Запропоновано шляхи демонополізації та поглиблення конкуренції на ринку ЖКП міста. Особливу увагу приділено ролі органів місцевого самоврядування (ОМС) у цьому процесі. Запропоновано розширення повноважень ОМС щодо регулювання ринку ЖКП міста з урахуванням зарубіжного досвіду. Визначено інтереси учасників ринку ЖКП міста. Обґрунтовано інституційно-інвестиційний підхід до узгодження зазначених інтересів.

Вступ. Реформування сфери житлово-комунальних послуг (ЖКП) міста, ініційоване введенням в дію нової редакції Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 9 листопада 2017 р. № 2189-VIII, спрямованого на поглиблення ринкових відносин, потребує адекватних інституційних змін (трансформацій).